

การศึกษาการดำเนินชีวิตตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์
ของประชาชนตำบลบางศาลา อำเภอบางแพ จังหวัดนครศรีธรรมราช

THE STUDYING THE WAY OF LIFE ACCORDING TO
DITTHADHAMMIKATTHA PRINCIPLES OF PEOPLE IN
BANGSALA SUB-DISTRICT, PAKPANANG DISTRICT,
NAKHON SI THAMMARAT PROVINCE

พระครูสิทธิธรรมวิรัต

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตศรีธรรมราช

สามารถ ทิพย์ทร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ 1. เพื่อศึกษาการดำเนินชีวิตตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ของประชาชนตำบลบางศาลา อำเภอบางแพ จังหวัดนครศรีธรรมราช 2. เพื่อเปรียบเทียบการดำเนินชีวิตตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ของประชาชนตำบลบางศาลา อำเภอบางแพ จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ ต่างกัน 3. เพื่อนำเสนอแนวทางส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ของประชาชนตำบลบางศาลา อำเภอบางแพ จังหวัดนครศรีธรรมราช ประชากรที่ใช้ จำนวน 2,824 คน กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้ตารางสำเร็จรูปของเครซี และมอร์แกน จำนวน 338 คน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ของประชาชนตำบลบางศาลา อำเภอบางแพ จังหวัดนครศรีธรรมราช สถิติที่ใช้ ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่า t - test ค่า F - test และทดสอบความแตกต่างค่าเฉลี่ยรายคู่ ด้วยวิธีของเซฟเฟ

ผลการวิจัยพบว่า

1. การดำเนินชีวิตตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ของประชาชนตำบลบางศาลา อำเภopakpanang จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าด้านอภุชฐานสัมปทา มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา คือ ด้านอารักขสัมปทา และด้านกัลยาณมิตตทา มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด

2. ผลการเปรียบเทียบการดำเนินชีวิตตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ของประชาชนตำบลบางศาลา อำเภopakpanang จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า ประชาชน ที่มี อายุ ระดับการศึกษาและ อาชีพ ต่างกัน โดยรวม แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 และ ประชาชน ที่มีเพศ ต่างกัน โดยรวม แตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

3. แนวทางส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ของประชาชนตำบลบางศาลา อำเภopakpanang จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้แก่ รู้จักอดออม รายจ่ายต้องไม่เกินรายได้เพื่อป้องกันปัญหาการเป็นหนี้ รองลงมา คือ ยึดหลักการดำเนินชีวิตตามหลักพุทธธรรม และหลักเศรษฐกิจพอเพียง

คำสำคัญ : การดำเนินชีวิต, หลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์, ตำบลบางศาลา อำเภopakpanang จังหวัดนครศรีธรรมราช

ABSTRACT

The objectives of this research were as follows 1. To study the way of life based on Ditthadhammikatta principles of people in Bangsala sub-district Pakpanang district, Nakhon Si Thammarat province 2. To compare the way of life based on Ditthadhammikatta principles of people in Bangsala sub-district, Pakpanang district, Nakhon Si Thammarat province in terms of sexes, ages, degrees of education and occupations as differently 3. To presented the way to promote the way of life based on Ditthadhammikatta principles of people in Bangsala sub-district, Pakpanang district, Nakhon Si Thammarat province. The populations were composed about 2,824 persons, sample size according to table measurement of Krejcie and Morgan, about 338 persons. The research instrument

was questionnaire. The statistics were applied in this research as follows, frequency, percentage, arithmetic mean, standard deviation, t-test, F-test and to test the difference of each mean by Scheffe's method.

The findings were as follows.

1. The way of life based on Ditthadhammikatta principles of people in Bangsala sub-district, Pakpanang district, Nakhon Si Thammarat province by overview was at more level, when considered in each aspect found that the aspect of Utthanasampada was the highest mean, followed up the aspect of Arakkhasampada and aspect of Kalayanamittata was the lowest mean.

2. The comparative results on the way of life based on Ditthadhammikatta principles of people in Bangsala sub-district, Pakpanang district, Nakhon Si Thammarat province in terms of ages, degrees of education and occupations found that there were different as statistically significance at .001 by including. And in terms of sexes found that there were different as statistically significance at 0.05

3. The suggestions on the way to promote on the the way of life based on Ditthadhammikatta principles of people in Bangsala sub-district, Pakpanang District, Nakhon Si Thammarat province such as to be saved for demanding to avoid the debt in the future, and followed up the regarding on Buddha Dhamma principle and self-sufficiency economy.

Keywords: The way of life, Ditthadhammikatta, Bangsala sub-district, Pakpanang district, Nakhon Si Thammarat

บทนำ

ประเทศไทย เป็นเมืองแห่งพระพุทธศาสนาแม้พระพุทธองค์ตรัสรู้มาแล้วกว่า 2500 ปี แต่หลักธรรมที่พระพุทธองค์ตรัสรู้นั้นยังนำมาเป็นหลักในการดำเนินชีวิตได้ถึงปัจจุบันได้

หลักให้บุคคลรู้จักประมาณตนไม่ฟุ้งเฟ้อ สรุ่ยสร้อย จนเกินกว่าฐานะและ ความเป็นอยู่ของ ตนเองซึ่งสอดคล้องกับหลักในพระพุทธศาสนาที่นอกเหนือจากจะมีเป้าหมายให้ ฆราวาสรู้จัก แสวงหาทรัพย์รักษาทรัพย์ และจ่ายทรัพย์โดยมีปัญญาเห็นถูกต้องด้วยแล้ว ยังสอนให้บุคคล เป็นนายเหนือความทะยานอยากได้ อันเป็นเหตุให้เกิดทุกข์เพราะหลักเศรษฐกิจธรรมดาเป็น เพียงการสนองความต้องการของคนในการบริโภคโภคทรัพย์ แต่หลักธรรมในพระศาสนาสอน ให้คนเราหาความสุขได้จากการบรรเทาความต้องการ หรือความทะยานอยากได้ที่ไม่จำเป็น หรือเกินจำเป็นให้น้อยลง กล่าวอีกนัยหนึ่งคือความสุขจากการเสียสละ และตั้งตัวได้หรือ พึ่งตนเองได้ทางศีลธรรม คือการดำรงชีวิตที่ตรงตามคือ ธรรมอันอำนวยประโยชน์สุขขั้นต้นหรือ ธรรมเพื่อเป็นไปในประโยชน์ปัจจุบัน ดังปรากฏในพระสุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ธรรม 4 ประการ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) มี ดังนี้ 1. อุฏฐานสัมปทา คือ ความถึงพร้อมด้วยความหมั่น 2. อารักขสัมปทา คือ ความถึงพร้อมด้วยการรักษา 3. กัลยาณ มิตตดา คือ ความเป็นผู้มีมิตรดี 4. สมชีวิตา คือ ความเป็นอยู่เหมาะสม

วิถีทางการดำรงชีวิตของประชาชนในตำบลบางศาลา อำเภอบางแพ จังหวัด นครศรีธรรมราช ก็พบกับปัญหา และอุปสรรคในการดำเนินชีวิต เช่นเดียวกับอีกหลายพื้นที่ ของภาคใต้ และในประเทศไทยเช่นกันเพราะคนขาดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ 1. การ ขาดความพากเพียรในการทำงานหรือการ 2. การไม่รู้จักประหยัดทรัพย์มีการใช้จ่ายอย่าง ฟุ่มเฟือยเกินความจำเป็น 3. มีการคบคนพาลเป็นเพื่อนชอบแนะนำไปในทางที่ผิดหรือที่ไม่ควร อาทิ เช่น แนะนำให้ไปเล่นการพนัน ให้ไปลักขโมย ให้กินยาบ้า ให้เสพยา ขวนไปจุดคร่า อนาคต เหล่านี้ถือว่าเป็นอุปสรรคในการดำเนินชีวิต และ 4. มีการใช้จ่ายทรัพย์เกินฐานะใช้ ชีวิตให้ไปตามกระแสนิยมของความต้องการ และไม่รู้จักเพียงพอไม่พอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่เกิด ความอยากได้อยากมีอยากเป็นเกินฐานะของตนจึงทำให้เกิดปัญหาในการดำเนินชีวิต แต่ อย่างไรก็ตามปัญหาเหล่านี้ก็สามารถแก้ไขได้ด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา หรือใช้ สติปัญญาในการคบคิดพิจารณา

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีแนวความสนใจที่จะทำวิจัยเรื่อง การศึกษาการ ดำเนินชีวิตตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ของประชาชนตำบลบางศาลา อำเภอบางแพ จังหวัดนครศรีธรรมราช ด้วยหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ มีความสำคัญในการดำเนินชีวิต สามารถนำหลักธรรมไปปรับใช้เพื่อแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิตประจำวัน และนำผลจากการ

วิจัยมาใช้เป็นข้อเสนอแนะในการพัฒนาชีวิตให้มีคุณภาพที่ดีงามและปฏิบัติถูกต้องตามหลักธรรมในการดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมไทย อย่างมีความสุขต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการดำเนินชีวิตตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ของประชาชนตำบลบางศาลา อำเภopakพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช
2. เพื่อเปรียบเทียบการดำเนินชีวิตตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ของประชาชนตำบลบางศาลา อำเภopakพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพต่างกัน
3. เพื่อนำเสนอแนวทางส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ ของประชาชนตำบลบางศาลา อำเภopakพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในตำบลบางศาลา อำเภopakพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน 720 หลังคาเรือน 2,824 คน แบ่งเป็นผู้หญิงจำนวน 1,479 คน และผู้ชาย จำนวน 1,345 คน (ข้อมูลทะเบียนราษฎรอำเภopakพนัง (จังหวัดนครศรีธรรมราช, 2556)

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในตำบลบางศาลา อำเภopakพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้วิจัย กำหนดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางสำเร็จรูปของเครซีและมอร์แกน (Krejcie and Morgan) (Krejcie, Robert V. and Morgan, Daryle W. , 1970) จึงได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 338 คน และทำการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง อย่างมีระบบ (Systemtic random Sampling)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามซึ่งผู้วิจัยได้สร้างขึ้นโดยทำการศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นำองค์ความรู้มาเป็นแนวทางในการจัดทำแบบสอบถาม

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้

1. ผู้วิจัยนำแบบสอบถาม จำนวน 338 ชุด ไปแจกให้ประชาชนที่อาศัยอยู่ในตำบลบางศาลา อำเภอบางแพ่ง จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยอธิบายให้กลุ่มตัวอย่างเข้าใจในการตอบแบบสอบถามก่อนและให้ลงมือตอบแบบสอบถามด้วยตัวเอง

2. ผู้วิจัยรวบรวมแบบสอบถามที่ได้รับคืนจากผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 338ชุด นำมาตรวจสอบความถูกต้อง เพื่อนำไปวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

สถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่า t - test ค่า F - test และทดสอบความแตกต่างค่าเฉลี่ยรายคู่ ด้วยวิธีของเซฟเฟ

ผลการวิจัย

1. การดำเนินชีวิตตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ของประชาชนตำบลบางศาลา อำเภอบางแพ่ง จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า โดยรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านอุภูฐานสัมปทา (ความขยันหมั่นเพียรในการเลี้ยงชีพ) มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ ด้านอารักขสัมปทา (การรักษาทรัพย์ที่หามาได้) และด้านกัลยาณมิตตตา (การคบคนดีเป็นมิตร) มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด

2. การดำเนินชีวิตตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ของประชาชนตำบลบางศาลา อำเภอบางแพ่ง จังหวัดนครศรีธรรมราช เปรียบเทียบโดยมีเพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพต่างกัน ดังนี้

1) จำแนกตามเพศ พบว่า การดำเนินชีวิตตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ ทั้งเพศชาย และเพศหญิง โดยรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า เพศชายมีการดำเนินชีวิตตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ ด้านอุภูฐานสัมปทา มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ ด้านอารักขสัมปทา และด้านสมชีวิตามีค่าเฉลี่ยต่ำสุด เพศหญิงมีการดำเนินชีวิตตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ ด้านอุภูฐานสัมปทา มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา คือ ด้านสมชีวิตา และด้านกัลยาณมิตตตา มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด

2) จำแนกตามอายุ พบว่า ประชาชนที่มีอายุ ต่ำกว่า 20 ปี โดยรวม มีการดำเนินชีวิตตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านอุภูฐานสัมปทา มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา คือ ด้านอารักขสัมปทา แล ด้านสมชีวิตา มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ประชาชนที่มี อายุ 20-35 ปี มีการดำเนินชีวิตตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์

อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านอุฏฐานสัมปทา มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา คือ ด้านอารักขสัมปทา และ ด้านกัลยาณมิตตตา มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ประชาชนที่มี อายุ 36 – 50 ปี มีการดำเนินชีวิตตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านอุฏฐานสัมปทา มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา คือ ด้านอารักขสัมปทา และด้านสมชีวิตตา มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ประชาชนที่มีอายุ 51 ปีขึ้นไป มีการดำเนินชีวิตตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านสมชีวิตตา มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา คือ ด้านอารักขสัมปทา และด้านกัลยาณมิตตตา มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด

3) จำแนกตามระดับการศึกษา พบว่า ประชาชนที่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา มีการดำเนินชีวิตตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ โดยรวม อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านอุฏฐานสัมปทามีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ ด้านอารักขสัมปทา และ ด้านกัลยาณมิตตตา มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ประชาชนที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น หรือเทียบเท่า มีการดำเนินชีวิตตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ โดยรวม อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านอุฏฐานสัมปทามีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา คือ ด้านอารักขสัมปทา และ ด้านกัลยาณมิตตตา มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ประชาชนที่มีการศึกษาระดับมัธยมตอนปลายหรือเทียบเท่ามีการดำเนินชีวิตตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ โดยรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านอุฏฐานสัมปทา มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา คือ ด้านอารักขสัมปทา และด้านกัลยาณมิตตตา มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ประชาชนที่มีการศึกษา ระดับอนุปริญญา หรือเทียบเท่า มีการดำเนินชีวิตตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ โดยรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านอุฏฐานสัมปทา มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา คือ ด้านกัลยาณมิตตตา และ ด้านสมชีวิตตา มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ประชาชนที่มีการศึกษา ระดับปริญญาตรี มีการดำเนินชีวิตตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านอุฏฐานสัมปทามีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา คือ ด้านอารักขสัมปทา และ ด้านกัลยาณมิตตตา มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ประชาชนที่มีการศึกษาระดับสูงกว่าปริญญาตรี มีการดำเนินชีวิตตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ โดยรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้าน อุฏฐานสัมปทา มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา คือ ด้านอารักขสัมปทา และด้านกัลยาณมิตตตา มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด

4) จำแนกตามระดับอาชีพ พบว่า ประชาชนที่มีอาชีพเกษตรกรรม มีการดำเนินชีวิตตามหลัก ทัฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ โดยรวม อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านอุฏฐฐานสัมปทามีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา คือ ด้านอารักขสัมปทา และ ด้านสมชีวิตามีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ประชาชนที่มีอาชีพค้าขาย มีการดำเนินชีวิตตามหลักทัฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ โดยรวม อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านอารักขสัมปทามีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา คือ ด้านอุฏฐฐานสัมปทา และ ด้านกัลยาณมิตตทา มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ประชาชนที่มีอาชีพรับจ้าง มีการดำเนินชีวิตตามหลักทัฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ โดยรวม อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านอุฏฐฐานสัมปทา มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา คือ อารักขสัมปทา และด้านกัลยาณมิตตทา มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ประชาชนที่มีอาชีพรับราชการ มีการดำเนินชีวิตตามหลักทัฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ โดยรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านอุฏฐฐานสัมปทา มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา คือ อารักขสัมปทา และ ด้านสมชีวิตา มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดประชาชนที่เป็นนักเรียนนักศึกษา มีการดำเนินชีวิตตามหลักทัฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ โดยรวม อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านอุฏฐฐานสัมปทา มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา คือ อารักขสัมปทา และด้านสมชีวิตา มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด

3. แนวทางส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลักทัฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ของประชาชนตำบลบางศาลา อำเภอบางแพ่ง จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า ประชาชนได้เสนอแนะแนวทางส่งเสริมมากที่สุด คือ ด้านสมชีวิตา ข้อที่มีค่าความถี่มากที่สุด คือ รู้จักอดออม รายจ่ายต้องไม่เกินรายได้เพื่อป้องกันปัญหาการเป็นหนี้ รองลงมา คือ ยึดหลักการดำเนินชีวิตตามหลักพุทธธรรม และหลักเศรษฐกิจพอเพียงของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คือ พออยู่ พอมี พอใช้ เหลือกินขาย เหลือใช้แจก สินค้าแลกเปลี่ยน และช่วยกันฟื้นฟู อนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่งเสริมให้มีการทำบุญชักรัวเรื่อน และรู้จักนิยมไทย ใช้ของไทย กินของไทย อุทิศทุนสินค้าในชุมชน

อภิปรายผล

1. การดำเนินชีวิตตามหลักทัฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ของประชาชนตำบลบางศาลา อำเภอบางแพ่ง จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยรวม อยู่ในระดับมาก พบว่า ประชาชนในตำบล

บางศาลา อำเภอบางบาล จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้รับการส่งเสริมในการดำรงชีวิต ที่ สอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ หลักทิวฐธัมมิกัตถประโยชน์ หรือ หลัก อุ อา กะ สะ หลักธรรมที่สอนให้ผู้ที่ปฏิบัติแล้วจะเกิดความสุขในการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน และรวม ไปถึงอนาคต เนื่องจาก หลักทิวฐธัมมิกัตถประโยชน์ เป็นหลักธรรมที่สอนให้ผู้ที่ปฏิบัติประกอบ กิจการหรือมีอาชีพที่สุจริต ถูกต้องทั้งทางกฎหมาย และศีลธรรมผลประโยชน์ที่ได้จากการ ประกอบกิจนั้น เป็นผลที่ได้ทันตาเห็นไม่ต้องรอถึงภายภาคหน้า ผลประโยชน์ที่ได้รับจากการ ประกอบกิจ อาจจะเป็นเงิน สิ่งของ ชื่อเสียง เกียรติยศ การยกย่องสรรเสริญ หรือกล่าวอย่าง ง่าย ๆ ว่าเป็นผลประโยชน์อาจเป็นวัตถุ หรือผลตอบแทนทางด้านจิตใจก็ได้ อาจเป็นสิ่งที่บุคคล ทั่ว ๆ ไปปรารถนา การที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งจะได้มาซึ่งประโยชน์นั้น จะต้องแสวงหาอย่างมี หลักการ และมีแผนการ ซึ่งหลักการและแผนการนี้ เรียกว่า ธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งประ โยชน์ในปัจจุบัน อันมีอยู่ 4 ประการ คือ 1) ความขยันหมั่นเพียร 2) การรู้จักรักษาทรัพย์และ ประหยัด 3) คบคนดีเป็นมิตร และ 4) เลี้ยงชีพตามกำลังทรัพย์ที่หามาได้จากความหมายของ หลักทิวฐธัมมิกัตถสังวัตตนิกรธรรม ทั้ง 4 ข้อนี้ เป็นหลักธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน และหลักธรรมอันอำนวยประโยชน์สุขขั้นต้น คือหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าสอนให้ยึด หลักทางสายกลาง คือ ไม่ตั้งและไม่หย่อนจนเกินไป ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ กานต์สินี จันทรวินาศิลก (กานต์สินี จันทรวินาศิลก, 2550) ได้ศึกษาวิเคราะห์ระบบวิธีคิดเพื่อการดำเนิน ชีวิตตามแนวพุทธศาสน์ พบว่า โยนิโสมนสิการเป็นวิธีคิดที่มีเฉพาะในพระพุทธศาสนาและเป็น วิธีคิดที่ทำให้เกิดสภาวะรู้จริง รู้แจ้งและให้ผลเป็นความเห็นถูก (สัมมาทิฐิ) บทบาทสำคัญของ โยนิโสมนสิการ คือ ทำหน้าที่เชื่อมต่อหลักธรรมกับการนำหลักธรรมไปใช้ในการดำเนินชีวิต เป็นกลไกสำคัญในกระบวนการเรียนรู้ซึ่งประกอบด้วย กระบวนการเรียนรู้ กระบวนการคิด และกระบวนการนำหลักธรรมสู่ภาคปฏิบัติ อย่างไรก็ตาม ผู้สนใจใฝ่ธรรมจะต้องให้ความสำคัญ กับการนำหลักธรรมสู่ภาคปฏิบัติหรือการนำหลักธรรมไปใช้ เพราะสิ่งนี้คือหัวใจสำคัญของการ ดำเนินชีวิตตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา

เมื่อพิจารณาผลการวิจัยเป็นรายด้านสามารถนำมาอภิปรายผลวิจัยได้ ดังนี้

1) ด้านอุฏฐานสัมปทา (ความขยันหมั่นเพียรในการเลี้ยงชีพ) มีค่าเฉลี่ยสูงสุด โดยรวม อยู่ในระดับมาก ได้แก่ ทั้งนี้อภิปรายได้ว่า ประชาชนในตำบลบางศาลา อำเภอบาง บาล จังหวัดนครศรีธรรมราช มีความอดทนขยันหมั่นเพียรทำงานทุกอย่างในทางที่ชอบ

พยายามอดทนต่อความลำบากตรากตรำไม่ย่อท้อต่อหนาวและร้อนเพื่อให้ได้มาซึ่งเงินเป็นปัจจัยสำคัญในการเป็นอยู่ของคนในปัจจุบันนี้งดเว้นการทำงานทางทุจริตทุกชนิดแม้จะเป็นงานที่ได้เงินง่าย ๆ ก็ไม่ยอมทำ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พงษ์จันทร์ โอสายไทย (พงษ์จันทร์ โอสายไทย, 2551) ได้ศึกษา“การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องสัมมาอาชีวะในพุทธปรัชญา” จากการศึกษา พบว่า หลักสัมมาอาชีวะในพุทธปรัชญานั้น คือ การเลี้ยงชีวิตในทางที่ชอบการไม่โกง หรือหลอกลวง การไม่ประจบสอพลอ การไม่บีบบังคับ เพื่อให้ได้มาในสิ่งที่ต้องการ และสัมมาอาชีวะของคฤหัสถ์ ได้แก่ การแสวงหารายได้โดยวิธีไม่ผิดกฎหมายผิดศีลธรรม ให้ประโยชน์ต่อตนเอง และผู้อื่น ซึ่งได้แก่ การเปิดโอกาส ในการพัฒนาชีวิตของตนให้เจริญงอกงามขึ้นในด้านพฤติกรรม ด้านจิตใจ และด้านปัญญา ตลอดถึงไม่ผิดจารีตประเพณีซึ่งเป็น อาชีพที่วิญญูชนสรรเสริญ

2) ด้านอุฏฐานสัมปทา (ความขยันหมั่นเพียรในการเลี้ยงชีพ) ขวนขวายต่อสู้กับความยากลำบาก พบว่า ประชาชนตำบลบางศาลา อำเภอปากพ่อง จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยรวม อยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระธานี เขมธมโม (จำปา) (พระธานี เขมธมโม (จำปา), 2540) ได้ศึกษา“สัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนา” จากการศึกษา พบว่า สัมมาอาชีวะเป็นมรรคปฏิบัติที่สำคัญข้อหนึ่งในมรรคมืองค์ 8 และ เป็นมรรคปฏิบัติ ด้านศีลสิกขาเกื้อหนุนให้กระบวนการดำเนินชีวิต เป็นไปอย่างพอดีและสมดุลหลักการของสัมมาอาชีวะ หรือการเลี้ยงชีพชอบตามหลักพระพุทธศาสนาจะครอบคลุมกระบวนการดำเนินชีวิตทั้งทางกายทางวาจา และทางใจโดยมีเป้าหมายอยู่ที่ความสุขหรือประโยชน์ทั้งสามด้าน คือ ประโยชน์ตน (อัตตประโยชน์) ประโยชน์ผู้อื่น (ปรัตถประโยชน์) และประโยชน์ทั้งสองฝ่าย (อุภยัตถประโยชน์) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ปราณี หมอนทองแดง (ปราณี หมอนทองแดง, 2533) ได้ศึกษา“ทิศทางพึ่งตนเองในสังคมที่กำลังเปลี่ยนไป” ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยเงื่อนไขที่ทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ และไม่ได้แบ่งออกเป็นปัจจัยภายในชุมชน คือ (1) ผู้นำชุมชน (2) แรงจูงใจ ของชาวบ้านที่ต้องการเข้าร่วมโครงการ หรือองค์กรที่เสริมสร้างหลักประกันในชีวิต (3) โครงสร้างทางเศรษฐกิจ ที่มีการประกอบกิจกรรมทางเกษตรหลายอย่างโดยเฉพาะระบบการเกษตรแบบไร่นาสวนผสม

3) ด้านอารักขสัมปทา การรักษาทรัพย์ที่หามาได้ขยันหมั่นเพียรพยายามสร้างอนาคต ชื่อเสียง หรือหาทรัพย์มาได้ ถ้าไม่รู้จักรักษาไว้ก็จะเสื่อมสลายหรือหมดไปอย่างรวดเร็ว

การรักษาชื่อเสียงนั้น โดยรวม อยู่ในระดับปานกลาง พบว่า ประชาชนตำบลบางศาลา อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูโพธิธรรมานุกูล (บรรเทา ชุตจัน) (พระครูโพธิธรรมานุกูล (บรรเทา ชุตจัน), 2554) ได้ทำการวิจัย เรื่อง ศึกษาแนวทางการนำหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์เพื่อแก้ปัญหาชีวิตของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบัน ว่าทุกคนที่เกิดมาต้องอาศัยเศรษฐกิจอยู่ทุกเมื่อ เศรษฐกิจนั้นจะมีประโยชน์นำมาใช้ได้ก็เพราะการผลิตขึ้นมา รู้จักรักษา รู้จักใช้ จึงจะคงอยู่ได้นาน ซึ่งก็คือให้รู้จักประหยัดนั่นเองถ้าไม่รู้จักประหยัดทรัพย์ที่หามาได้ทั้งหมด เสื่อมสูญไปได้ง่าย แต่ถึงอย่างไรเหตุของการเสื่อมสูญ โภคทรัพย์ก็มีอยู่หลายทางด้วยกัน ดังที่ปรากฏในกฎสูตร ความว่า เหตุปัจจัย 8 อย่างเพื่อความคับแค้นแห่งสกุลทั้งหลาย คือ สกุลทั้งหลายถึงความคับแค้นจาก 1) พระราชา 2) จากโจร 3) จากไฟ 4) จากน้ำ 5) ทรัพย์ที่ฝังไว้เคลื่อนจากที่ 6) ย่อมวิบัติเพราะการงานที่ประกอบไม่ดี 7) ทรัพย์ในสกุลเกิดเป็นถ่านไฟ และ 8) คนในสกุลใช้จ่ายโภคทรัพย์เหล่านั้นฟุ่มเฟือยให้พินาศสูญหายไป การประหยัดเป็นสิ่งจำเป็นอย่างมาก เราจะมีชีวิตราบรื่นปกติสุขได้ ก็ต้องรู้จักใช้เงินทองอย่างประหยัด ใช้แต่ในสิ่งที่จำเป็นแก่การครองชีพของเรา ไม่ใช่จ่ายโภคทรัพย์ฟุ่มเฟือยให้พยายามใช้จ่ายให้พอเหมาะก็บรยายได้ของเรา นอกจากนั้น บุคคลที่ทำการประหยัดให้ได้จึงพยายามเว้นจาก อบายมุข 6 (ช่องทางของความเสื่อม, ทางแห่งความพินาศ, เหตุย่อยยับแห่งโภคทรัพย์)

4) ด้านกัลยาณมิตรตตา (การคบคนดีเป็นมิตร) มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง พบว่า ตำบลบางศาลา อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ส่วนหนึ่งยังละเลยต่อการเป็นมิตรเป็นเพื่อนบ้านที่ดี ดังคำพังเพยที่ว่า “มีเพื่อนบ้านที่ดี ดีกว่ามีรั้วบ้านที่แข็งแรง” การขาดความสามัคคีส่วนหนึ่งมีผลมาจากทางการเมืองประชาชนขาดความรักสามัคคี แบ่งฝัก แบ่งฝ่าย แบ่งแยกสีเสื้อกันขาดจิตสำนึกที่จะรับผิดชอบ เบียดเบียนคนอื่น ปิดกั้นโอกาสคนอื่นดังจะเห็นได้จากข่าวอาชญากรรมต่าง ๆ ทางการเมืองจึงกลายเป็นการปิดโอกาสการทำงานของคนอื่น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สิทธิพร อ่อนคำ (สิทธิพร อ่อนคำ, 2531) ได้วิจัยเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างคุณธรรมด้านพรหมวิหารสี่กับพฤติกรรมผู้นำของผู้บริหารโรงเรียน ประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดศรีสะเกษ” ผลการวิจัยพบว่าคุณธรรมด้านพรหมวิหารสี่ ของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงาน การประถมศึกษาจังหวัดศรีสะเกษ ที่ได้นำมาศึกษา ปรากฏว่า คุณธรรมด้านพรหมวิหารสี่ ทั้งสี่ด้าน

อยู่ในระดับปานกลาง พฤติกรรมผู้นำของผู้บริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดศรีสะเกษ ที่ได้นำมาศึกษา ปรากฏว่า พฤติกรรมผู้นำทั้ง 2 มิติ อยู่ในระดับปานกลาง การคบคนดีเป็นมิตรการคบคนดีเป็นมิตร รู้จักเสวนา คบหาไม่คบไม่เอาอย่างผู้ชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสีย เลือกเสวนาศึกษาเยี่ยงอย่าง พบว่า ประชาชนตำบลบางศาลา อำเภอบางแก้ว จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยรวม อยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้เพราะประชาชนยังมีปัญหาอุปสรรคที่จะยินดี ในการคบมิตร อันเกี่ยวเนื่องในปัจจุบันความคิดเห็นทางการเมืองมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน สร้างความแตกแยกในหมู่ประชาชนเป็นอย่างมาก ส่งผลต่อการพัฒนาพื้นที่เป็นอย่างมาก จากการขาดความสามัคคี ขาดความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาจุลศักดิ์ อจิรวทฒโน (พระมหาจุลศักดิ์ จิรวทฒโน (รณน้อย), 2547) “การศึกษาแนวความคิดและวิธีการแก้ปัญหาเศรษฐกิจแนวพุทธของปราชญ์อีสาน” พบว่า หลักพุทธธรรมมีส่วนที่เกี่ยวข้อง และสนับสนุนเกี่ยวกับเศรษฐกิจในด้านต่าง ๆ ทั้งในด้านการผลิต การบริโภค การซื้อขายแลกเปลี่ยน เช่น หลักความสุขของคฤหัสถ์ หลักปัจจัย 4 หลัก เป้าหมายของการบริโภค หลักการจัดสรรทรัพย์ หลักอิทธิบาท 4 หลักทิวฐธัมมิกัตถสังวัตตนิกรธรรม 4 และ หลักสังคหวัตถุ 4 เป็นต้น

5) ด้านสมชีวิตา การเลี้ยงชีพตามกำลังทรัพย์ที่หามาได้ ความเป็นอยู่พอเพียงตามอัตภาพอย่างสมเหตุสมผล ตามฐานะของตน ไม่ฟุ่มเฟือยมีความเป็นอยู่พอเพียงตามอัตภาพตามฐานะของตน โดยรวม อยู่ในระดับมาก พบว่า การดำเนินชีวิตตามหลักทิวฐธัมมิกัตถสังวัตตนิกรธรรมของประชาชนตำบลบางศาลา อำเภอบางแก้ว จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยรวม อยู่ในระดับปานกลาง สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหาจรัญ วิจารณเมธี (นิลาพันธ์) (พระมหาจรัญ วิจารณเมธี (นิลาพันธ์), 2541) ได้วิจัย “ทัศนคติเรื่องสันโดษในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท และ ได้วิเคราะห์หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับสันโดษ และคุณค่าของสันโดษทางจริยธรรม” พบว่า การใช้หลักสันโดษในการแก้ปัญหาเศรษฐกิจ และการเมืองนั้น ต้องเริ่มต้นที่การพัฒนาด้านจิตใจของผู้บริหารเป็นอันดับแรก จากนั้นค่อยขยายผลมาสู่ครอบครัว หมู่บ้าน และสังคม เป็นการสร้างนิสัยของแต่ละคนให้รู้จักสันโดษ รู้หน้าที่ของตนในการแก้ปัญหาโดยใช้สารูปสันโดษ 3 อย่าง คือ 1) ความเหมาะสมโดยปริมาณ 2) ความเหมาะสมโดยคุณภาพ 3) ความเหมาะสมโดยธรรม ในการหาเลี้ยงชีพโดยชอบธรรม เว้นจาก

มิจฉาชีพ ไม่ประกอบอาชีพที่ผิดกฎหมาย ผิดศีลธรรมตามหลักสัมมาอาชีวะ เพราะฉะนั้นการเลี้ยงชีวิตที่ถูกต้อง ถือได้ว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. การดำเนินชีวิตตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ของประชาชนตำบลบางศาลา อำเภopakพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยรวม อยู่ในระดับมาก ผู้นำชุมชนควรรักษามาตรฐานนี้ไว้ และส่งเสริมให้ดีขึ้นอย่างสม่ำเสมอ โดยบรรจุกิจกรรมส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมไว้ทั้งในแผนพัฒนาระยะยาว และแผนปฏิบัติการ ประจำปีของตำบลบางศาลา เพื่อให้ประชาชนซึมซับการปฏิบัติตามหลักธรรมดังกล่าว และรวมทั้งหลักธรรมข้ออื่น ๆ เพื่อเป็นประโยชน์ ชุมชน สังคมและประเทศชาติ ต่อไป

2. การดำเนินชีวิตตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ของประชาชนตำบลบางศาลา อำเภopakพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช บางด้านที่อยู่ในระดับปานกลาง แต่ค่าสถิติค่อนข้างต่ำ ผู้นำชุมชนควรมีการดำเนินการส่งเสริมและพัฒนาการนำหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ มาใช้ในการดำเนินชีวิตของประชาชนตำบลบางศาลา อำเภopakพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

ผลการศึกษาวิจัยเรื่อง การดำเนินชีวิตตามหลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์ของประชาชนตำบลบางศาลา อำเภopakพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

1. ควรมีการศึกษา เรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อการดำเนินชีวิต ด้านอนุฐานสัมปทาของประชาชนตำบลบางศาลา อำเภopakพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช”

2. ควรมีการศึกษา เรื่อง “พฤติกรรมการคบมิตรของประชาชนตำบลบางศาลา อำเภopakพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช”

เอกสารอ้างอิง

Krejcie, Robert V. and Morgan, Daryle W. . (1970). *Determinining Sample Size for Research Activities*.

- กานต์สินี จันทรวินิตติก. (2550). *การศึกษาวิเคราะห์ระบบวิธีคิดเพื่อการดำเนินชีวิตตามแนวพุทธศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ปราณี หมอนทองแดง. (2533). *ทิศทางกาพึ่งตนเองในสังคมที่กำลังเปลี่ยนไป*. ปทุมธานี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ฝ่ายทะเบียนราษฎร อำเภอบางปะอิน จังหวัดนครศรีธรรมราช. (2556). ข้อมูลพื้นฐานฝ่ายทะเบียนราษฎร อำเภอบางปะอิน จังหวัดนครศรีธรรมราช. บางปะอิน , นครศรีธรรมราช , ภาคใต้.
- พงษ์จันทร์ โอสายไทย. (2551). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์ เรื่องสัมมาอาชีวะในพุทธปรัชญา*. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูโพธิธรรมานุกูล (บรรเทา ชุตินฺ). (2554). *ศึกษาแนวทางการนำหลักทฤษฎีธรรมมิกัตถประโยชน์เพื่อแก้ปัญหาชีวิตของพุทธศาสนิกชนในสังคมไทยปัจจุบัน*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธานี เขมธมโม (จำปา). (2540). *ศึกษาสัมมาอาชีวะในพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาจรรณ วิจารณเมธี (นิลาพันธ์). (2541). *การศึกษาวิเคราะห์เชิงปรัชญาเรื่องสันโดษในพระพุทธศาสนาเถรวาท*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาจุลศักดิ์ จิรวทมน (รณน้อย). (2547). *แนวคิด และวิธีการแก้ปัญหาเศรษฐกิจแนวพุทธของปราชญ์อีสาน*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สิทธิพร อ่อนคำ. (2531). *ความสัมพันธ์ระหว่างคุณธรรมด้านพรหมวิหารสี่กับพฤติกรรมผู้นำของผู้บริหารโรงเรียน ประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดศรีสะเกษ*. ชลบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยบูรพา.